

Я. А. Нагрибельний, Херсонська державна морська академія

РОЗВИТОК ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Нагрибельний Я. А.

Розвиток історії педагогіки як навчальної дисципліни в незалежній Україні

У статті висвітлено проблему розвитку історії педагогіки як навчальної дисципліни в незалежній Україні; визначено мету і завдання історії педагогіки як навчальної дисципліни; здійснено аналіз навчально-методичного забезпечення студентів; описано структуру змістових модулів курсу «Історія педагогіки», яким передбачено ознайомлення студентів із теоретичним матеріалом про історію педагогіки у зарубіжних країнах, зокрема про виховання та зародження педагогічної думки в державах Стародавнього Світу; розвиток школи, виховання і педагогічних ідей в епоху Середньовіччя; шкільництво та педагогічна думка країн Західної Європи у XVII–XVIII ст.; розвиток школи, виховання та педагогічна думка країн Західної Європи у XIX ст.; реформаторська педагогіка зарубіжних країн у кінці XIX–XX ст. Розкрито особливості формування та сутність педагогічної теорії і шкільної практики в Україні від найдавніших часів до наших днів; аналіз педагогічної спадщини найвідоміших зарубіжних, вітчизняних та донедавна замовчуваних теоретиків і практиків як зарубіжного, так і українського шкільництва; з'ясування причин недооцінювання історико-педагогічного знання як компонента педагогічної підготовки в структурі університетської освіти; умови та шляхи розбудови національної системи освіти й виховання в незалежній Українській державі; окреслено тематику змістових модулів, визначених розробниками навчальних програм, підручників з історії педагогіки з урахуванням запитів і потреб українського суспільства.

Ключові слова: історія педагогіки як навчальна дисципліна, проблема розвитку історії педагогіки як навчальної дисципліни, змістові модулі з історії педагогіки, об'єкт і предмет історії педагогіки як навчальної дисципліни, мета і завдання історії педагогіки як навчальної дисципліни.

Нагрибельний Я. А.

Развитие истории педагогтики как учебной дисциплины в независимой Украине

В статье отражена проблема развития истории педагогтики как учебной дисциплины в независимой Украине; определено цель и задания истории педагогтики как учебной дисциплины; осуществлен анализ учебно-методического обеспечения студентов; описана структура смысловых модулей курса «История

педагогіки», которой передбачено ознайомлення студентів з теоретичним матеріалом об історії педагогіки в зарубіжних країнах, в частині о вихованні і зародженні педагогічної думки в державах Давнього Світу; розвиток школи, виховання і педагогічних ідей в епоху Середньовіччя; шкільне і педагогічне мислення країн Західної Європи в XVII – XVIII вв.; розвиток школи, виховання і педагогічне мислення країн Західної Європи в XIX вв.; реформаторська педагогіка зарубіжних країн в кінці XIX – XX вв. Відкриті особливості формування і сутність педагогічної теорії і шкільної практики в Україні від найдавніших часів до наших днів; аналіз педагогічного спадку найвідоміших зарубіжних, вітчизняних і до недавнього часу замовчених теоретиків і практиків як зарубіжного, так і українського шкільництва; встановлення причин недооцінювання історико-педагогічного знання як компонента педагогічної підготовки в структурі університетського виховання; умови і шляхи розвитку національної системи виховання і навчання в незалежному Українському державстві; окреслена тематика змістових модулів, визначених розробниками навчальних програм, підручників по історії педагогіки з урахуванням запитів і потреб українського суспільства.

Ключові слова: історія педагогіки як навчальна дисципліна, проблема розвитку історії педагогіки як навчальної дисципліни, змістові модулі з історії педагогіки, об'єкт і предмет історії педагогіки як навчальної дисципліни, мета і завдання історії педагогіки як навчальної дисципліни.

Постановка проблеми дослідження. Стрімкі глобалізаційні процеси, вимоги сучасної цивілізації, особливості розвитку науки і культури, потреба Української держави у конкурентоздатних фахівцях освітньої галузі зі сформованою мотивацією до професійного й особистісного саморозвитку, з розвинутою внутрішньою свободою, новим інтелектуальним баченням світу зумовлюють оптимізацію мети й завдань у процесі опанування навчальної дисципліни «Історія педагогіки» у закладі вищої освіти.

Мета статті полягає у з'ясуванні місця і ролі історії педагогіки в навчальному плані педагогічного закладу вищої освіти, окресленні причин недооцінювання історико-педагогічного знання як компонента педагогічної підготовки в структурі університетської освіти, актуалізації пріоритетів у царині історії педагогіки як навчальної дисципліни з урахуванням здобутків, невирішених проблем, глобалізаційних процесів та викликів в освітній галузі.

Проблема становлення й розвитку історії педагогіки як навчальної дисципліни завжди привертала увагу багатьох науковців (А. Алексюк,

Л. Артемова, В. В. Бабієнко, В. А. Бабієнко, Л. Березівська, О. Васлюк, О. Губка, Н. Дічек, О. Дубасенюк, Т. Задорожня, І. Зайченко, С. Золотухіна, В. Кравець, В. Кузь, М. Кукурудзяка, М. Левківський, В. Лозова, П. Лузан, Н. Осьмук, Ю. Руденко, М. Рисіна, В. Сторож, М. Собчинський, О. Сухомлинська, В. Федорчук та ін.). Дослідники наголошують, що в процесі реформування освіти загалом і вищої педагогічної зокрема в контексті світових і європейських викликів набуває актуальності історія педагогіки як навчальної дисципліни, з'ясування її значення в змісті підготовки майбутніх викладачів вищої освіти, визначення змісту історії педагогіки, яка вивчає ретроспективне становлення та розвиток освітніх і виховних систем від найдавніших часів і до сьогодення[2; 5].

Об'єктом історії педагогіки як навчальної дисципліни дослідники визначають ступінь розробленості історико-педагогічні надбання, що напрацьовувалися впродовж багатьох років у теорії й практиці підготовки майбутніх фахівців в умовах закладу вищої освіти.

Предметом історії педагогіки як навчальної дисципліни є педагогічна теорія, яку опановують майбутні фахівці у процесі вивчення курсу про теорію та практику єдиного всесвітньо-історичного педагогічного процесу, розкриття закономірностей становлення педагогічної школи, народної освіти; про критичне осмислення історико-педагогічного досвіду, оцінку діяльності закладів освіти, ретельний аналіз явищ, феноменів, подій і персоналій, тематику наукових зацікавлень дослідників історії педагогіки певного періоду, вивчення історії зарубіжної школи й історії педагогіки України як важливої складової загальної та педагогічної культури.

Мета навчальної дисципліни «Історія педагогіки» полягає у засвоєнні студентами закономірностей історичного розвитку школи й освіти у провідних державах світу та в Україні, особливостей становлення та суті основних педагогічних теорій на різних етапах суспільного поступу, формуванні педагогічного мислення, розширенні професійного світогляду, виробленні у майбутніх фахівців стійких умінь критично й креативно використовувати історико-педагогічну спадщину в майбутній професійній діяльності.

У процесі засвоєння нормативної дисципліни у педагогічному закладі вищої освіти передбачено реалізацію таких завдань:

- сформувати цілісну систему знань про історико-педагогічні процеси, явища та факти;
- забезпечити оволодіння кращими здобутками світової та української педагогіки, виробити уміння застосовувати їх у сучасних умовах, здійснювати пошукову діяльність, розвивати творчий потенціал;
- розкривати внутрішні закономірності й специфічні ознаки, притаманні розвитку школи, вихованню й педагогіки українського народу та інших народів;
- формувати цілісну картину світу, професіональний педагогічний світогляд [2; 6; 7].

Аналіз нормативних компонентів навчальних планів та освітньо-професійних програм, зокрема обсягу годин, відведених на засвоєння навчальної дисципліни в університетах України, виокремлених змістових модулів, дав змогу виявити суттєві розбіжності, зумовлені автономізацією закладів вищої освіти, сучасним оновленням змісту освіти, укладанням самими закладами робочих програм навчальної дисципліни. Відтак і донині змістова спрямованість дисципліни «Історія педагогіки» опановується студентами переважно від пропозицій викладача, який читає, обирає або розробляє підручники, навчальні посібники, програми. Вочевидь, зміст тематичних модулів віддзеркалює світоглядні орієнтири, фаховий рівень, педагогічну інтуїцію та соціально-політичну зрілість викладачів-розробників.

З перших років незалежності України в окремих чинних підручниках з курсу «Історія педагогіки» композиційна структура містить дві частин: 1) Історія зарубіжної педагогіки. 2) Історія педагогіки України [5]; в інших передбачено чотири змістові модулі: 1. Освіта давніх культур та давніх цивілізацій. 2. Освіта від епохи середньовіччя до XIX століття. 3. Освіта в XIX столітті. 4. Освіта в XX столітті [2; 3]; у деяких запропоновано такий зміст: 1. Виникнення освіти та виховання в світовій суспільній цивілізації. Епоха Античності та Середньовіччя. 2. Західноєвропейська педагогіка кінця XVI – кінця XIX ст. 3. Українське

шкільництво від найдавніших часів до початку XVIII ст. 4. Українська школа і педагогіка у II половині XVIII – XIX ст. 5. Особливості освітнього розвитку Західноєвропейських країн та України в XX – на початку XXI ст. [6; 7; 10].

Вивчення історії зарубіжної школи й історії педагогіки як важливої складової загальної та педагогічної культури знайомить студентів із теоретичним матеріалом про історію педагогіки у зарубіжних країнах, зокрема про виховання та зародження педагогічної думки в державах Стародавнього Світу; розвиток школи, виховання і педагогічних ідей в епоху Середньовіччя; шкільництво та педагогічна думка країн Західної Європи у XVII – XVIII ст.; розвиток школи, виховання та педагогічна думка країн Західної Європи у XIX ст.; реформаторська педагогіка зарубіжних країн у кінці XIX – XX ст.

У змістовому модулі «Історія педагогіки України» розкрито особливості формування та сутність педагогічної теорії і шкільної практики в Україні від найдавніших часів до наших днів; подано аналіз педагогічної спадщини найвідоміших зарубіжних, вітчизняних та донедавна замовчуваних теоретиків і практиків як зарубіжного, так і українського шкільництва; з'ясовано причини недооцінювання історико-педагогічного знання як компонента педагогічної підготовки в структурі університетської освіти; описано умови та шляхи розбудови національної системи освіти й виховання в незалежній Українській державі.

Тематика змістових модулів, визначених розробниками навчальних програм, підручників з історії педагогіки дає уявлення майбутнім фахівцям про головні напрями розвитку педагогічної думки, про характер взаємовідносин суспільства і школи на різних ступенях історичного розвитку, а також роль сфери освіти у накопиченні та збереженні соціальних і культурних цінностей людства.

За останні роки в освітньому просторі України відбулися значні зміни в змістовому аспекті курсу, оскільки у перші десятиліття незалежної України науковці до історико-педагогічного дискурсу долучили багато нового матеріалу, який був невідомий у період радянської доби через заборону чи накладання «табу». Саме тому великим потоком поповнювався зміст для вивчення студентами нового матеріалу про виникнення та розвиток університетської освіти в епоху

еллінізму (III – I століття до н.е.), у Стародавньому Римі, Візантії, країнах арабського Сходу до XII століття, а також історію розвитку у XII столітті як добровільних об'єднань учнів і вчителів середньовічних університетів у Болоньї (1158), Оксфорді (1168), Кембриджі (1209), Парижі (1253), Празі (1348) [3; 8; 10].

Опановуючи теоретичний блок, де висвітлено історію виникнення й становлення перших університетів у Європі, студенти мають змогу осмислювати причини їх створення, функції у життєдіяльності тогочасних спільнот з урахуванням сучасних світоглядних пріоритетів, соціального контексту та шляхом об'єктивного пояснення появи таких середньовічних університетів, як Болонський, Оксфордський, Кембриджський, Паризький, Празький та ін.

Окремий теоретичний блок присвячено висвітленню генези освіти України з XVI по XVIII століття, зокрема функціонування на українських землях Києво-Могилянської академії (1631), Острозької академії (1567 – 1636), Львівського університету, відповідний титул якому присуджено 1661 року, Тихорманської академії, або Харківського колегіуму (1726 – 1805), університетський титул якому присуджено 1803 року, Батуринського університету (1760).

Більш докладно студенти вивчають університетську освіту України XIX століття, зокрема організаційно-змістові основи навчально-виховного процесу Київського (1834), Харківського (1805), Львівського (1661, 1784), Одеського (1865), Чернівецького (1875) університетів, які жодним чином не поступалися західноєвропейським університетам. Довідаються про постаті вчених-українців в еміграції таких як С. Русова, І. Огієнко, Б. Грінченко. З'явилася велика кількість праць про специфічні методи навчання і виховання засобами народної педагогіки [2; 3; 5; 6; 7].

Сучасна українська історико-педагогічна галузь, переорієнтована із студіювання загальних питань історичного контексту педагогіки на ознайомлення студентів з різними підходами до висвітлення історії становлення українських та зарубіжних університетів у хронологічних межах певного історичного періоду крізь призму загального розвитку освіти; на усвідомлення теоретико-методологічних засад історії педагогіки як навчальної дисципліни; на з'ясування

організаційних та змістових засад української вищої освіти в період незалежної України; розуміння місця і ролі історії педагогіки як навчальної дисципліни для вирішення актуальних проблем теорії й практики освіти загалом; з'ясування закономірностей впливу передового досвіду попередників на структуру, зміст, принципи й методи навчання у сучасних вищих закладах освіти.

У результаті опрацювання спеціальної літератури встановлено, що історія педагогіки як навчальна дисципліна й донині відіграє провідну роль у підготовці вчителів, викладачів вищих навчальних закладів освіти як у зарубіжних університетах, так і в незалежній Україні.

Історія педагогіки як навчальна дисципліна знайомить студентів з метою і завданнями вивчення історико-педагогічних розвідок, із закономірностями засвоєння навчальних дисциплін на засадах інтеграції, з принципами, підходами, методами, прийомами, засобами й технологіями навчання, допомагає критично оцінювати педагогічну спадщину минулого, узагальнювати передовий досвід персоналій та професорсько-викладацьких колективів закладів вищої освіти.

Історія педагогіки як навчальна дисципліна допомагає майбутнім учителям, викладачам закладів вищої освіти вибирати шляхи, засоби, методи навчання, надаючи перевагу найефективнішим, тим самим застерігаючи від помилок у доборі дидактичного матеріалу та використанні методів і прийомів навчання, в організації освітнього процесу.

У змісті історії педагогіки як навчальної дисципліни за роки незалежності України відбулися трансформації з урахуванням соціально-економічних, суспільно-політичних, соціально-педагогічних змін. У період розбудови Української держави на законодавчому рівні визначено мету, зміст і стратегічні напрями реформування всіх ланок освіти задля її демократизації, гуманізації, відповідності світовим та європейським стандартам. Студенти опрацьовуються теоретичний матеріал про закономірності впливу досвіду середньовічних університетів: Болонського, Оксфордського, Кембриджського, Паризького, Празького, а також Києво-Могилянської академії, Острозької академії, Київського, Львівського, Одеського, Чернівецького університетів, які

функціонували у період з XVII – XIX століття й жодним чином не поступалися західним, на структуру, зміст, принципи й методи навчання у сучасних вищих закладах освіти; з'ясовують вимоги, на які зорієнтовують нормативно-правові та законодавчі документи (Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття»; Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»).

Сучасний етап розвитку системи вищої освіти прикметний прагненням науковців педагогічної галузі цілеспрямовано розв'язувати нагальні проблеми забезпечення її якості, формування поколінь, здатних навчатися упродовж життя, створювати і примножувати цінності громадянського суспільства, сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський простір як конкурентоспроможної суверенної держави.

Отже, історія педагогіки як навчальна дисципліна загалом інтегрує знання з проблем теорії та практики єдиного всесвітньо-історичного педагогічного процесу, розкриття закономірностей становлення педагогічної школи, народної освіти; про критичне осмислення історико-педагогічного досвіду, оцінку діяльності закладів освіти, ретельний аналіз явищ, феноменів, подій і персоналій, тематику наукових зацікавлень дослідників історії педагогіки певного періоду, вивчення історії зарубіжної школи й історії педагогіки України як важливої складової загальної та педагогічної культури.

Література

1. **Артеменко В. І.** Розвиток навчальної термінологічної лексики у процесі розбудови української системи освіти (кінець XIX – початок 1930-х рр. XX століття): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 222 с.

2. **Артемова Л. В.** Історія педагогіки України : підручник / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.

3. **Алексюк А. М.** Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія / Анатолій Миколайович Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.

4. **Березівська Л. Д.** Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія / Л. Д. Березівська. – К. : Богданова А. М., 2008. – 406 с.

5. **Завгородня Т. К.** Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т. К. Завгородня, Л. М. Прокопів, І. В. Стражнікова. – Івано-Франківськ, 2014. – 160 с.

6. **Загальна педагогіка та історія педагогіки: підручник / К. А. Аймедов, В. В. Бабієнко, В. А. Бабієнко, В. В. Сторож.** – К. : Видав. Дім «Слово», 2014. – 352 с.

7. **Історія педагогіки / за ред. проф. М. В. Левківського, д-ра пед. наук О. А. Дубасенюк.** – Житомир : Житомирський державний педагогічний ун-т, 1999. – 336 с.

8. **Історія педагогіки: лекції та хрестоматія : навч. посібн. / Є. І. Федорчук, В. В. Федорчук.** – Кам'янець-Подільський : Вид-во ПП Звальнойко, 2007. – 320с.

9. **Кравець В. П.** Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1996. – 290 с.

10. **Лузан П. Г.** Історія педагогіки та освіти в Україні: навч. посіб. / П. Г. Лузан, О. В. Васюк. – К. : НАКККі, 2010. – 296 с.

11. **Сухомлинська О.** Персоналія в історико-педагогічному дискурсі // Шлях освіти. – 2001. – №4. – С. 10 – 15.

Nahrybelnyi Ya. A.

Development of the Pedagogy's History as a Studying Discipline in the Independent Ukraine

The article reflects the problem of the development of pedagogy's history as a studying discipline in the independent Ukraine; it is defined the aim and tasks of the pedagogy's history as a studying discipline; it is made an analysis of the studying and methodical providing of students; it is described the structure of content modules on course "Pedagogy's history", which predetermines the acquaintance of students with the theoretical material about the pedagogy's history in the foreign countries, separately about the upbringing and originating of the pedagogical thought in the countries of the Ancient World; the development of school, upbringing and pedagogical ideas in the epoch of the Middle Ages; a scholarship and a pedagogical thought of the countries of the West Europe in XVII – XVIII centuries.; the school development, upbringing and pedagogical thought of the countries of the West Europe in the XIX century; the reform in pedagogy of the foreign countries at the end of the XIX-XX centuries. It is exposed

the peculiarities of the formation and the essence of the pedagogical theory and a school practice in Ukraine from the most ancient times till the present days; the analysis of the pedagogical inheritance of the most well-known foreign, native and until quite recently the kept silent theorists and practice men as a foreign and both the Ukrainian scholarship; the founding out of the reasons of the underestimation of the historical and pedagogical knowledge as a component of the pedagogical training in the structure of the University education; the conditions and the ways of the creation of education and upbringing national system in the independent Ukrainian state; it is outlined the themes of the content modules, defined by the authors of the studying programs, the textbooks on history of pedagogy with the consideration of inquires and needs with taking into consideration the requirements and demands of the Ukrainian society.

Key words: pedagogy's history as the studying discipline, problem of the pedagogy's history development as a studying discipline, content modules on pedagogy's history, object and subject of the pedagogy's history as a studying discipline, the aim and tasks of the pedagogy's history as a studying discipline.

Відомості про автора

Нагрибельний Ярослав Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Херсонської державної морської академії. Коло наукових інтересів: історія педагогіки, філософія, історія мореплавства.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2018 р.

Прийнято до друку 30.03.2018 р.

Рецензент – д. п. н., доц. Чернявський В. В.